

Prof. dr. Elvira Čekić

Univerzitet u Sarajevu (BiH) / University of Sarajevo (BiH)

Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije /

Faculty of Criminalistics, Criminology and Security Studies

ecekic@fkn.unsa.ba

UDK / UDC 004.738.5:316.77

Pregledni naučni rad / Scientific review article

Primljeno / Received: 24. 03. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 12. 11. 2025.

**DIGITALNI NEKROLOZI I 'POSTHUMNI' IDENTITETI:
FENOMEN VIRTUELNOG ŽIVOTA NAKON SMRTI**

**DIGITAL OBITUARIES AND 'POSTHUMOUS' IDENTITIES:
THE PHENOMENON OF VIRTUAL LIFE AFTER DEATH**

Sažetak:

Fenomen digitalnih nekrologa i posthumnih identiteta sve više oblikuje način na koji savremeno društvo doživljava smrt, sjećanje i procese tugovanja. Smrt više ne označava potpuni kraj socijalne prisutnosti, budući da digitalni profili preminulih na društvenim mrežama ostaju aktivni i nakon fizičkog odlaska, omogućavajući kontinuitet simboličke povezanosti s njima. Ovaj rad istražuje emocionalne, psihološke, društvene, etičke i pravne aspekte digitalne memorijalizacije, usmjeravajući se na utjecaj koji virtualni prostori i algoritamski podsjetnici imaju na proces žalovanja i emocionalnog rasterećenja. Korišten je kvalitativni pristup analizi sekundarnih izvora, uz teorijsko utemeljenje u savremenim konceptima identiteta, žalovanja i digitalnog nasljeđa. Analiziraju se paradoksi digitalnog tugovanja, pri čemu memorijalni profili i digitalni nekrolozi mogu pružiti osjećaj prisutnosti i podrške, ali istovremeno mogu produžiti proces emocionalnog vezivanja i otežati prihvaćanje gubitka. Razmatra se i način na koji algoritamska dinamika digitalnih platformi generiše uspomene i podsjetnike, bez uvida u emocionalno stanje korisnika, što može dodatno opteretiti proces tugovanja. Rad otvara i pitanje etičkih i pravnih dilema u vezi s upravljanjem digitalnim identitetima nakon smrti, uključujući nejasne odnose vlasništva, kontrole i prava na uklanjanje sadržaja. Kompleksnost emocionalnih reakcija preživjelih i rastući značaj digitalnog naslijeđa dodatno potvrđuju opravdanost uspostavljanja jasnih regulativa koje bi bile usklađene s psihološkim aspektima tugovanja i etičkim principima dostojanstva preminulih. Digitalna memorijalizacija se u tom kontekstu ne pojavljuje samo kao oblik očuvanja sjećanja, već i kao izazov koji zahtijeva promišljanje u okviru mentalnog zdravlja, društvene prakse i pravne odgovornosti.

Ključne riječi: *digitalni nekrolozi, posthumni identiteti, virtuelno žalovanje, digitalna memorijalizacija, algoritamska memorija, etičke dileme digitalnog nasljeđa*

Summary:

The phenomenon of digital obituaries and posthumous identities is increasingly shaping the way contemporary society perceives death, remembrance, and the grieving process. Death no longer signifies the complete end of social presence, as digital profiles of the deceased remain active on social media platforms even after physical death, enabling a continuity of symbolic connection with them. This paper explores the emotional, psychological, social, ethical, and legal dimensions of digital memorialization, focusing on the impact of virtual spaces and algorithmic reminders on the grieving process and emotional resolution. A qualitative approach was employed in analyzing secondary sources, grounded in contemporary theories of identity, grief, and digital legacy. The paradoxes of digital mourning are analyzed, wherein memorial profiles and digital obituaries may offer a sense of presence and support, yet simultaneously prolong emotional attachment and hinder acceptance of loss. The paper also examines how the algorithmic functioning of digital platforms generates memories and reminders without sensitivity to the emotional state of users, potentially burdening the grieving process further. It raises critical ethical and legal questions surrounding the management of digital identities after death, including unclear ownership, control, and rights to content removal. The complexity of survivors' emotional responses and the growing significance of digital legacy further reinforce the need for clear regulations aligned with the psychological dimensions of grief and ethical principles of dignity. In this context, digital memorialization emerges not only as a form of remembrance, but also as a challenge requiring thoughtful consideration within the frameworks of mental health, social practice, and legal accountability.

Keywords: *digital obituaries, posthumous identities, virtual mourning, digital memorialization, algorithmic memory, ethical dilemmas of digital inheritance*

Uvod

Digitalizacija svakodnevnog života značajno je promijenila način na koji doživljavamo i procesuiramo smrt i tugovanje. U kontekstu suvremenog društva, gdje su društvene mreže postale ključni prostori socijalne interakcije i izražavanja emocija, fenomen digitalnih nekrologa i posthumnih identiteta predstavlja izazov za tradicionalne pristupe žalovanju i sjećanju (Brubaker, Hayes, & Dourish, 2013). Pojava digitalnog nasljeđa, kao svojevrsnog produžetka identiteta nakon smrti, mijenja dinamiku emocionalnog povezivanja i tugovanja, čime se otvara prostor za preispitivanje postojećih teorijskih okvira (Field, Gao & Paderna, 2005).

Digitalni identiteti, nakon smrti njihovih vlasnika, ostaju prisutni na platformama kao što su Facebook, Instagram i druge društvene mreže, stvarajući digitalne spomenike koji nadilaze fizičko postojanje (Stokes, 2012). Ovi digitalni nekrolozi omogućavaju trajnu prisutnost preminule osobe u virtualnom prostoru, čime se otvara pitanje emocionalnog, psihološkog i društvenog utjecaja ovakvih praksi na preživjele članove obitelji i prijatelje (Widmaier & Stylianou-Lambert, 2025). Iako digitalni memorijali pružaju osjećaj prisutnosti i kontinuirane emocionalne povezanosti, istovremeno mogu otežati proces prihvaćanja smrti i emocionalnog oslobađanja (Shear et al., 2011).

Tradicionalni psihološki modeli žalovanja, poput modela pet faza tuge (Kübler-Ross & Kessler, 2005), podrazumijevaju završetak procesa kroz prihvaćanje smrti kao konačnog ishoda. Međutim, digitalni nekrolozi i memorijalni profili često remete ovaj proces, održavajući preminulu osobu u simboličkom stanju "virtuelne prisutnosti", čime se emocionalno razdvajanje dodatno otežava (Field, 2005). Fenomen "kontinuirane povezanosti" postaje još izraženiji u digitalnoj sferi, gdje algoritmi i automatizirane funkcije mreža održavaju prisustvo preminulih kroz godišnjice, podsjetnike i interakcije s ostalim korisnicima (Brubaker, Hayes & Dourish, 2013).

Psihološki učinci ovakvih praksi mogu biti ambivalentni: dok neki korisnici pronalaze utjehu i osjećaj zajednice, drugi se suočavaju s produženim procesom tugovanja i emocionalnom stagnacijom. Također, očuvanje digitalnog identiteta preminulih osoba otvara kompleksna etička pitanja o pravima na digitalno nasljeđe i upravljanje virtualnim profilima nakon smrti (Stokes, 2012). Platforme poput Facebooka omogućavaju određivanje "nasljednika" digitalnog profila, no i dalje postoji značajna pravna i moralna nejasnoća u vezi s upravljanjem i održavanjem digitalnih spomenika (Reeves et al., 2024).

Uvođenje digitalnih nekrologa u svakodnevni život otvara niz pitanja koja zahtijevaju interdisciplinarni pristup, uključujući psihologiju, sociologiju, filozofiju i pravo. Ovaj rad nastoji rasvijetliti kompleksnu dinamiku digitalnog žalovanja, analizirajući emocionalne, društvene i etičke aspekte fenomena. Pritom se oslanja na suvremene teorijske i empirijske radove kako bi se sagledala multidimenzionalnost ovog fenomena u kontekstu suvremenog društva.

Nužnost razumijevanja digitalnog posthumnog identiteta leži u sve većem broju korisnika društvenih mreža koji ostavljaju za sobom digitalne tragove i uspomene. Suočeni s izazovima očuvanja uspomene i emocionalnog oslobađanja od preminulih, društvo mora kritički razmotriti implikacije i odgovornosti vezane za održavanje i regulaciju digitalnog nasljeđa.

Teorijski okvir

Teorijski okvir na koji se oslanjamo u ovom radu obuhvata niz suvremenih teorija i modela koji se bave procesom tugovanja, digitalnim identitetom i društvenom konstrukcijom smrti u digitalnom dobu. Suvremena digitalna kultura značajno je transformirala načine na koje ljudi žaluju i održavaju sjećanja na preminule osobe, čime su klasični pristupi žalovanju postali nedovoljni za razumijevanje kompleksnosti novih fenomena. Fenomen digitalnih nekrologa i posthumnih identiteta predstavlja izazov za tradicionalne teorije žalovanja, identiteta i memorijalizacije u kontekstu suvremenog digitalnog doba. Digitalizacija društvene interakcije značajno je promijenila dinamiku emocionalnog suočavanja sa smrću, čime se otvara prostor za nove interpretacije procesa tugovanja i očuvanja uspomena.

Teorije žalovanja u digitalnom kontekstu

Jedna od najutjecajnijih i najčešće korištenih teorija žalovanja je model pet faza tugovanja, koji je razvila psihijatrica Elisabeth Kübler-Ross (2005). Ovaj model obuhvaća pet uzastopnih faza kroz koje prolaze osobe koje se suočavaju s gubitkom: poricanje, ljutnja, pregovaranje, depresija i prihvatanje. Teorija naglašava linearan proces emocionalnog suočavanja s gubitkom, u kojem svaka faza predstavlja specifičan emocionalni odgovor na smrt ili značajan gubitak. Međutim, u digitalnom kontekstu, postojanje digitalnih nekrologa i memorijalnih profila često remeti ovaj proces, jer prisutnost preminule osobe na društvenim mrežama održava simboličku prisutnost i nakon smrti. Međutim, u digitalnom kontekstu, postojanje digitalnih nekrologa i memorijalnih profila često remeti ovaj proces, jer prisutnost preminule osobe na društvenim mrežama održava simboličku prisutnost i nakon smrti.

Psihologinja Mary-Frances O'Connor (2019) predlaže teoriju "neuralnog kontinuiteta tuge" koja se oslanja na neurobiološke osnove tugovanja. Prema O'Connor, digitalna prisutnost preminulih može otežati proces prilagodbe jer mozak i dalje interpretira simboličku prisutnost kao emocionalnu povezanost, što produljuje fazu poricanja i otežava emocionalno rasterećenje.

Kontinuirana povezanost i digitalna memorijalizacija

Koncept "kontinuirane povezanosti" (Field, Gao & Paderna, 2005) naglašava da osobe koje tuguju održavaju simboličku vezu s preminulim kroz rituale i uspomene. U digitalnom kontekstu, ova povezanost dodatno se osnažuje stalnim interakcijama na digitalnim memorijalima. Prisustvo objava, komentara i automatskih podsjetnika čini da emocionalno razdvajanje bude otežano (Walter, 2015).

Brubaker, Hayes & Dourish (2013) ukazuju na to da digitalni memorijali omogućavaju kolektivno tugovanje u online zajednicama, što može pozitivno utjecati na proces žalovanja, ali i otežati emocionalno oslobađanje. Održavanje digitalnog identiteta kroz virtualne spomenike i algoritamski generirane uspomene (npr. godišnjice) predstavlja kontinuirani podsjetnik na gubitak, što može izazvati produženu ili kompleksnu tugu (Shear et al., 2011).

Teorije identiteta i digitalni profil nakon smrti

Sociolog Goffman (1959, str. 17-25), u svojoj teoriji „prezentacije sebe“, analizira kako pojedinci oblikuju i predstavljaju svoj identitet kroz svakodnevne socijalne interakcije, koristeći različite „izraze“ kako bi uticali na percepciju drugih. Iako je njegovo djelo nastalo u pred-digitalno doba, koncepti koje razvija ostaju relevantni i u savremenom kontekstu, naročito u analizi digitalnih identiteta koji se, nakon smrti, nastavljaju održavati putem memorijalnih profila i virtualnih interakcija. Ova savremena primjena Goffmanove teorije omogućava relevantniji uvid u posthumno predstavljanje identiteta u online zajednicama.

Ovi profili, koji su nekada bili dinamične prezentacije živih osoba, postaju statični simboli sjećanja, čime se otvara pitanje autentičnosti i kontrole identiteta nakon smrti (Bassett, 2020). Walter (2015), u svojim radovima o digitalnoj smrti, ističe da su digitalni nekrolozi postali integralni dio modernih žalobnih praksi. Održavanje "digitalnog identiteta" može stvoriti privid kontinuiteta, što otežava proces tugovanja, jer emocionalna separacija postaje kompleksnija i izazovnija.

Društvena konstrukcija smrti i digitalna etika

Teorija socijalnog konstruktivizma (Berger & Luckmann, 1966) naglašava kako se značenja i društvene norme oblikuju kroz interakcije i kolektivna uvjerenja. U digitalnom dobu, društvene mreže oblikuju nove norme vezane za smrt i tugovanje, čime se digitalni identiteti održavaju kao produžeci socijalne egzistencije. Platforme poput Facebooka, koje omogućavaju nasljeđivanje digitalnog profila, stvaraju moralnu i pravnu dilemu u vezi s održavanjem i upravljanjem memorijalnim sadržajem (Reeves et al., 2024). Algoritamska upravljanja digitalnim identitetima često nemaju odgovarajuću etičku osnovu, što može izazvati dodatne izazove u procesu tugovanja. Na primjer, Facebookova politika nasljednika profila može dovesti do konflikta između članova porodice u vezi s pravom upravljanja i očuvanja digitalnog naslijeđa (Stokes, 2012).

Metodološki okvir

Cilj ovog rada je analizirati psihološke, društvene i etičke aspekte fenomena digitalnih nekrologa i posthumnih identiteta u suvremenom digitalnom dobu, razmatrajući psihodinamičke procese žalovanja i emocionalne reakcije koje nastaju u kontekstu digitalne memorijalizacije. Rad istražuje mehanizme emocionalne obrade gubitka kroz digitalne memorijale te analizira kako ovi virtualni prostori utječu na psihološke odgovore na smrt i doprinose procesu tugovanja. Održavanje digitalne prisutnosti pokojnika istražuje se u kontekstu njegovog uticaja na individualne i kolektivne pristupe žalovanju. Psihološka analiza usmjerena je na dinamičke obrasce emocionalnog suočavanja unutar digitalnog žalovanja, pri čemu se istražuje složena struktura emocionalnih odgovora i njihova interakcija s virtualnim memorijalnim praksama. Također, rad razmatra društvene i etičke aspekte upravljanja digitalnim nasljeđem, uz analizu pravnih izazova i dilema povezanih s digitalnom prisutnošću preminulih osoba.

Istraživačka pitanja

U tom smislu, rad nastoji odgovoriti na sljedeća ključna pitanja:

1. Kako digitalni nekrolozi i memorijalni profili utječu na proces žalovanja i emocionalnog oslobađanja?
2. Na koji način algoritmi društvenih mreža oblikuju i perpetuiraju posthumni identitet?
3. Kako se virtualni identitet preminulih reflektira na emocionalnu stabilnost njihovih bližnjih?
4. Koja je uloga društvenih normi i kulturnih razlika u prihvaćanju digitalnih nekrologa?
5. Koje su etičke i pravne dileme vezane za upravljanje digitalnim nasljeđem?

Kako bi se odgovorilo na navedena pitanja, rad će se temeljiti na kvalitativnoj analizi sekundarnih izvora, oslanjajući se na relevantne teorijske modele i empirijska istraživanja koja problematiziraju fenomene žalovanja, digitalnog identiteta i socijalne memorijalizacije. Analitički okvir uključuje interdisciplinarna razmatranja koja objedinjuju psihodinamičke aspekte tugovanja, sociološke perspektive digitalne interakcije i komunikološke pristupe u kontekstu suvremenih digitalnih praksi.

Ovakva metodološka osnova omogućava kritičko razmatranje fenomena digitalnih nekrologa i njihovog utjecaja na emocionalno zdravlje i društvenu praksu, uz korištenje konkretnih primjera digitalnih memorijala na društvenim mrežama kao ilustraciju teorijskih pretpostavki.

Očekivani doprinos i praktične implikacije

Spoznaje iz ovog rada mogu pružiti značajan doprinos objašnjenju procesa tugovanja u digitalnom dobu te izazovima očuvanja digitalnog identiteta nakon smrti. Sagledavanje psiholoških učinaka digitalnih nekrologa omogućit će stručnjacima iz područja mentalnog zdravlja dublji uvid u emocionalne procese s kojima se korisnici suočavaju prilikom psihološkog suočavanja s gubitkom. Praktične implikacije ovog rada uključuju oblikovanje smjernica za digitalne platforme u smislu etičkog upravljanja digitalnim nasljeđem i podizanje svijesti o emocionalnim posljedicama algoritamske podrške posthumnim profilima, s ciljem unapređenja regulativa i pravnih okvira koji prate digitalnu memorijalizaciju i očuvanje virtualnih identiteta nakon smrti.

Utjecaj digitalnih nekrologa i memorijalnih profila na proces žalovanja i emocionalno oslobađanje

Digitalni nekrolozi i memorijalni profili predstavljaju nov oblik emocionalnog suočavanja sa smrću u digitalnom dobu, pri čemu njihova uloga nadilazi tradicionalne prakse žalovanja. U kontekstu društvenih mreža, prisutnost preminulih osoba se ne završava smrću, već se nastavlja kroz digitalne spomenike i memorijalne stranice koje omogućavaju prijateljima i porodici da nastave interakciju sa sjećanjima i simboličkim prisustvom pokojnika. Iako digitalni nekrolozi mogu pružiti osjećaj utjehe i podrške, njihova emocionalna funkcija često izaziva kontradiktorne reakcije među korisnicima.

Jedan od ključnih problema u razumijevanju učinaka digitalnih memorijala na proces žalovanja je njihova potencijalna uloga u produženju emocionalnog vezivanja za preminulu osobu. Tradicionalni modeli tugovanja, poput Kübler-Rossovog modela (2005), pretpostavljaju progresivno oslobađanje od emocionalne vezanosti kroz faze poricanja, ljutnje, pregovaranja, depresije i prihvatanja. No, digitalni memorijali često remete ovu dinamiku, jer omogućavaju kontinuirani simbolički kontakt sa preminulom osobom, što može otežati završetak procesa emocionalnog oslobađanja.

Prema Adamsu (2024), digitalni memorijali na društvenim mrežama često izazivaju osjećaj "emocionalnog zarobljavanja", gdje korisnici održavaju digitalnu vezu s pokojnikom čak i dugo nakon smrti, čime se produžuje proces tugovanja.

Pojava algoritamskih podsjetnika, kao što su automatski generirane uspomene i podsjetnici na rođendane preminulih, dodatno otežava emocionalno prilagođavanje. Mallon & Towers (2024) navode kako se ovakvi podsjetnici često doživljavaju kao emocionalno nametljivi, jer neočekivano aktiviraju sjećanja i mogu destabilizirati emocionalnu ravnotežu korisnika. U tom kontekstu, digitalni nekrolozi, iako zamišljeni kao podrška procesu tugovanja, mogu izazvati paradoksalnu reakciju - intenziviranje boli i produženje procesa žalovanja.

O'Connor (2019) ističe da digitalna prisutnost pokojnika može narušiti proces emocionalnog rasterećenja, posebno kada algoritmi društvenih mreža spontano generiraju podsjetnike na rođendane ili godišnjice smrti. Takve automatske interakcije često izazivaju iznenadne emocionalne reakcije i osjećaj nelagode kod članova porodice i prijatelja, što otežava proces emocionalne stabilizacije i prilagodbe. Istovremeno, Mallon i Towers (2024) primjećuju da ovakvi digitalni memorijali, iako nude prostor za kolektivno tugovanje i izražavanje emocija, mogu paradoksalno pojačati osjećaj emocionalne izolacije jer stvaraju iluziju povezanosti koja zapravo onemogućava prihvatanje konačnosti gubitka.

Emocionalne reakcije na digitalne nekrologe često su ambivalentne - dok jedni korisnici osjećaju olakšanje i podršku kroz virtualno tugovanje, drugi se suočavaju s kontinuiranom prisutnošću preminule osobe, što može dovesti do osjećaja emocionalne stagnacije. Ateş, Hesse & Cuhls (2024) naglašavaju da stalna prisutnost digitalnog identiteta pokojnika može rezultirati tzv. "kompliciranim tugovanjem", gdje se proces prilagodbe usporava zbog nemogućnosti emocionalnog rasterećenja i simboličkog zatvaranja.

S druge strane, treba priznati i pozitivnu ulogu digitalnih memorijala kao prostora kolektivnog tugovanja i društvene podrške. Brubaker i suradnici (2024) ističu da društvene mreže omogućavaju zajedničko dijeljenje tuge i sjećanja, čime se omogućava proces socijalne solidarnosti i emocionalne podrške. Međutim, iako takvi digitalni prostori olakšavaju kolektivno suočavanje s gubitkom, istovremeno mogu dovesti do osjećaja emocionalnog pritiska i socijalne obaveze za kontinuirano ažuriranje sadržaja.

U konačnici, emocionalni učinci digitalnih nekrologa i memorijalnih profila pokazuju se izuzetno složenima i višeznačnima. S jedne strane, oni

omogućavaju održavanje simboličke veze s preminulom osobom, što može pružiti utjehu i osjećaj prisutnosti. S druge strane, produžavanje emocionalnog vezivanja kroz algoritamsku podršku i automatske podsjetnike može otežati proces prihvaćanja gubitka i emocionalnog oslobađanja. Digitalni nekrolozi, stoga, predstavljaju ambivalentan fenomen koji istovremeno može olakšati i otežati emocionalnu prilagodbu na gubitak, otvarajući potrebu za dubljim istraživanjem njihovih učinaka na psihološko zdravlje korisnika.

Algoritmi i perpetuacija posthumnog identiteta

Algoritmi društvenih mreža imaju značajnu ulogu u oblikovanju i održavanju posthumnog identiteta, čime direktno utječu na percepciju preminulih u digitalnom okruženju. Na platformama kao što su Facebook, Instagram i Twitter, algoritmi automatski generiraju uspomene i podsjetnike, čime se posthumni identitet održava kroz digitalne interakcije čak i nakon smrti vlasnika profila. Takvi automatizirani algoritmi omogućavaju korisnicima da nastave simbolički kontakt s pokojnikom putem algoritamski generiranih objava, uspomena i godišnjica, čime se stvara privid kontinuiteta i prisutnosti. Prema McAvoyu i Kiddu (2024), algoritmi za detekciju obrazaca i identitetskih zajednica omogućavaju povezivanje sadržaja s preminulima bez obzira na emocionalni kontekst korisnika, što može izazvati neočekivane emocionalne reakcije i destabilizirati proces prilagodbe. U tom smislu, algoritamska nemarnost i manjak osjetljivosti na emocionalne potrebe korisnika predstavljaju značajan problem, jer podsjetnici na rođendane ili uspomene često stižu bez ikakve prethodne najave ili mogućnosti kontrole. Takva praksa može izazvati osjećaj nelagode i emocionalne uznemirenosti, pogotovo kada algoritmi proizvode sadržaje koji korisnike vraćaju u fazu tuge i produžuju proces emocionalnog prilagođavanja.

Nepredvidiva priroda algoritamskih podsjetnika dovodi do paradoksa u održavanju posthumnog identiteta. Iako su dizajnirani da očuvaju uspomenu i potaknu kolektivno sjećanje, ovi podsjetnici često narušavaju proces emocionalnog rasterećenja i otežavaju emocionalno oslobađanje. Na primjer, automatski generirane objave na Facebooku, koje obilježavaju rođendane ili godišnjice smrti, mogu izazvati intenzivne emocionalne reakcije kod korisnika koji nisu emocionalno spremni na takve podsjetnike. Ovakva praksa dovodi do fenomena "algoritamske invazije" (Acker & Brubaker, 2014) gdje se korisnici suočavaju s nenamjernom emocionalnom destabilizacijom zbog automatizirane podrške koja nije prilagođena individualnim potrebama i fazama tugovanja. Kritički posmatrano, takva automatizacija pokazuje

duboko nerazumijevanje emocionalnih procesa žalovanja i otvara pitanja o etičkoj odgovornosti platformi u upravljanju posthumnim sadržajem.

Nadalje, algoritamski pristupi digitalnoj memorijalizaciji stvaraju i određene kulturne kontradikcije. Prema Recuberu (2023), održavanje postumnog identiteta putem automatiziranih algoritama odražava socio-kulturnu potrebu za trajnim povezivanjem s preminulim osobama, ali istovremeno izaziva i osjećaj emocionalnog zarobljavanja. Dok su digitalni memorijali osmišljeni kao način očuvanja uspomene i emocionalne podrške, kontinuirani algoritamski podsjetnici paradoksalno mogu izazvati osjećaj emocionalne izolacije i dodatno otežati proces prilagodbe na gubitak. Ova ambivalentnost digitalnog žalovanja ukazuje na potrebu za osjetljivijim pristupom u dizajniranju algoritamskih rješenja.

Osim emocionalnih izazova, algoritamska podrška postumnom identitetu otvara i niz etičkih dilema vezanih za pravo na digitalno nasljeđe i upravljanje memorijalnim profilima. Mnogi korisnici nemaju jasne smjernice ili mogućnosti da unaprijed odrede način upravljanja svojim profilom nakon smrti, čime se otvara prostor za konflikt između platformi i članova obitelji. Kako navode Meese i suradnici (2015), algoritamska nemarnost često rezultira konfliktima između privatnosti i očuvanja uspomene, što može izazvati dodatnu traumatizaciju kod onih koji tuguju. U tom kontekstu, algoritamski modeli predstavljaju moralno i etičko pitanje, jer se profil pokojnika često tretira kao algoritamski artefakt umjesto kao emocionalno značajna uspomena.

Neki autori, poput Malicki-Sánchez, Ford-Morie & Panos (2024), ističu da algoritmi mogu igrati pozitivnu ulogu u procesu digitalnog žalovanja, pružajući zajednicama prostor za izražavanje tuge i kolektivno sjećanje. No, čak i u takvim slučajevima, pitanje emocionalne osjetljivosti ostaje problematično. Automatizacija može omogućiti proces simboličke interakcije, ali bez adekvatne kontrole i mogućnosti prilagodbe, ovakvi podsjetnici mogu izazvati emocionalne konflikte i dodatno otežati proces psihosocijalnog suočavanja s gubitkom.

Razmatrajući sve navedeno, postaje jasno da su algoritmi društvenih mreža i njihov pristup postumnom identitetu višeznačni i kompleksni. Iako mogu pružiti osjećaj emocionalne podrške i očuvanja uspomene, njihova emocionalna nepouzdanost i automatizirana priroda dovode do problema u procesu emocionalnog rasterećenja. U tom kontekstu, potrebno je razmotriti razvoj sofisticiranijih modela koji će uzeti u obzir emocionalnu ranjivost korisnika i omogućiti personaliziranu kontrolu nad algoritamskim podsjetnicima, čime bi se smanjio emocionalni pritisak i omogućilo dostojanstveno očuvanje sjećanja.

Virtualni identitet preminulih i emocionalna stabilnost korisnika

Digitalni identitet preminulih na društvenim mrežama nerijetko postaje izvor emocionalne destabilizacije za članove porodice i prijatelje. Iako digitalni nekrolozi i memorijalni profili pružaju prostor za zajedničko tugovanje i očuvanje uspomene, kontinuirano prisustvo posthumnog identiteta može otežati emocionalnu prilagodbu i stabilnost. Prema Stein i Johnsonu (2025), takvi profili često zadržavaju simboličku prisutnost preminulih kroz automatske podsjetnike i algoritamski generirane uspomene, čime se stvara osjećaj prisutnosti koji može remetiti proces emocionalnog oslobađanja. Kada se algoritmi automatski uključuju u proces žalovanja bez mogućnosti prilagođavanja, korisnici se mogu osjećati emocionalno zarobljeni i suočeni s iznenadnim emocionalnim okidačima. Jasno je da odsustvo algoritamske osjetljivosti u takvim situacijama može intenzivirati emocionalni pritisak i produžiti proces tugovanja.

Osim emocionalnog izazova, očuvanje digitalnog identiteta kroz memorijalne profile može destabilizirati emocionalnu koheziju unutar društvenih zajednica. Wang (2024) ističe da virtualne zajednice i online profili održavaju privid identitetske stabilnosti, ali zapravo stvaraju dinamiku emocionalne nesigurnosti kada algoritmi automatski generiraju podsjetnike na rođendane ili godišnjice smrti. Ova praksa ne samo da može narušiti emocionalnu stabilnost korisnika, već i stvoriti osjećaj pritiska da se i dalje održava prisutnost i interakcija s profilom preminulog. Digitalna prisutnost može postati svojevrsna emocionalna obaveza, otežavajući proces oslobađanja i suočavanja s gubitkom. Personalizacija algoritama ključna je za omogućavanje veće kontrole nad procesom digitalnog žalovanja, čime se smanjuje rizik od emocionalne destabilizacije i osigurava dostojanstveno suočavanje s gubitkom.

Istovremeno, Tei, Fujino i Murai (2025) ukazuju na to da kontinuirano održavanje virtualnog identiteta može izazvati i psihološke konflikte, osobito kada digitalni profili ostaju aktivni bez izričite dozvole obitelji ili bliskih prijatelja. Takva praksa može izazvati osjećaj neprijatnosti i nelagode, budući da podsjetnici na preminule mogu doći u neočekivanim trenucima, čime se destabilizira emocionalna sigurnost korisnika. Ovi emocionalni konflikti dodatno se produbljuju u situacijama kada digitalni sadržaj preminulog bude predmetom algoritamske distribucije bez kontrole i uvida korisnika. Navedeni izazovi sugeriraju da algoritamska neosjetljivost dodatno intenzivira emocionalnu ranjivost korisnika, što zahtijeva razvijanje etičkih smjernica i personaliziranih digitalnih memorijalnih praksi koje će pružiti adekvatnu podršku procesu žalovanja.

Jacobsen (2020) naglašava da problem emocionalne stabilnosti u virtualnim zajednicama nije samo tehničke prirode, već i pitanje socijalne interakcije u kontekstu žalovanja. Kada se memorijalni profili održavaju kroz algoritamske podsjetnike, društvena dinamika unutar zajednica može postati emocionalno opterećena, jer članovi zajednice osjećaju pritisak da stalno izražavaju žaljenje i suosjećanje. Ovaj emocionalni teret može destabilizirati zajednicu i stvoriti konfliktna osjećaje kod korisnika, gdje se empatija prema preminulom miješa s osjećajem emocionalne iscrpljenosti. Algoritmi koji održavaju posthumni identitet bez odgovarajuće emocionalne osjetljivosti često zanemaruju stvarne psihološke potrebe korisnika, čime se dodatno narušava emocionalna stabilnost zajednice.

Kako bi se smanjio rizik emocionalne destabilizacije, Recuber (2023) predlaže uvođenje fleksibilnih algoritamskih rješenja koja bi korisnicima omogućila veći stupanj kontrole nad digitalnim prisustvom pokojnika. Umjesto automatiziranih podsjetnika koji se pojavljuju bez uzimanja u obzir emocionalnog konteksta, potrebno je razviti opcije personalizacije i prilagodbe algoritamskog upravljanja memorijalnim profilima. Na taj način korisnici bi imali mogućnost da sami odrede hoće li i kada biti suočeni s uspomena na preminule, čime bi se smanjila učestalost neočekivanih emocionalnih reakcija i osigurala veća psihološka stabilnost.

Zaključno, virtualni identitet preminulih na društvenim mrežama predstavlja izazov za emocionalnu stabilnost korisnika, osobito kada algoritmi generiraju automatske podsjetnike bez uzimanja u obzir emocionalne ranjivosti. Memorijalni profili mogu olakšati proces tugovanja ako su osmišljeni s dovoljno emocionalne osjetljivosti, ali automatizacija koja zanemaruje kontekst žalovanja može izazvati negativne psihološke posljedice. Stoga bi pristupi digitalnim memorijalima trebali biti etički utemeljeni i personalizirani, omogućujući smanjenje emocionalnog pritiska i dostojanstveno suočavanje s gubitkom.

Društvene norme i kulturne razlike u prihvaćanju digitalnih nekrologa

Društvene norme i kulturne razlike igraju ključnu ulogu u oblikovanju praksi digitalnog žalovanja i prihvaćanja digitalnih nekrologa. Način na koji zajednice reagiraju na digitalno očuvanje sjećanja i posthumno prisustvo na mreži u velikoj mjeri ovisi o kulturnim obrascima i normativnim očekivanjima u vezi sa žalovanjem i tugovanjem. Na primjer, istraživanje koje su proveli Wagner (2018) i Giaxoglou (2020) ukazuje na to da norme žalovanja na društvenim mrežama nisu univerzalne, već variraju ovisno o kulturnom i

društvenom kontekstu. U nekim kulturama, javno izražavanje tuge putem digitalnih medija može se smatrati neprimjerenim ili čak tabuiziranim, dok se u drugim zajednicama digitalni memorijali doživljavaju kao legitimni oblik kolektivnog žalovanja. Takva varijabilnost može izazvati sukobe unutar digitalnih zajednica, osobito kada različite kulturne skupine koriste iste platforme za komemoraciju.

Razlike u društvenim normama i kulturnim praksama također se odražavaju u načinu na koji se digitalni nekrolozi prihvaćaju i interpretiraju unutar virtualnih zajednica. Prema Mitchellu i suradnicima (2012), digitalni memorijali često preuzimaju oblik ritualiziranog tugovanja, ali njihova interpretacija može varirati između različitih kultura. U nekim zapadnim društvima digitalni memorijali mogu biti otvoreno mjesto žalovanja i dijeljenja uspomena, dok su u istočnoazijskim kulturama takve prakse često regulirane društvenim normama koje naglašavaju privatnost i intimnost u tugovanju. Ovakve razlike dovode do pojave kulturnog raskoraka unutar globalnih digitalnih platformi, gdje se korisnici suočavaju s različitim očekivanjima u vezi s izražavanjem tuge i sjećanja. Odsustvo kulturne senzitivnosti prilikom dizajniranja digitalnih prostora za žalovanje može rezultirati nesporazumima i izazvati negativne reakcije među korisnicima.

Uloga društvenih normi posebno dolazi do izražaja u situacijama kada se digitalni nekrolozi koriste za javno izražavanje tuge, čime se stvara napetost između individualnih potreba za komemoracijom i društvenih očekivanja o načinu izražavanja tuge. Karjalainen (2022) ističe da digitalizacija žalovanja često dovodi do stvaranja novih kulturnih praksi koje odstupaju od tradicionalnih rituala, ali i dalje zadržavaju elemente ritualizacije kroz digitalne simbole i izraze. U tom kontekstu, digitalni prostori postaju arene za pregovaranje o prikladnim oblicima tugovanja, gdje se korisnici suočavaju s nesigurnošću u vezi s načinom korištenja društvenih mreža za izražavanje žalosti. Nedostatak jasnih kulturnih smjernica i edukacije o digitalnoj memorijalizaciji može dodatno pojačati kulturne tenzije i izazvati nesporazume unutar digitalnih zajednica.

Ulguim (2018) dodatno ukazuje na izazove koje digitalna memorijalizacija postavlja u društvima sa snažnim tradicionalnim normama o smrti i žalovanju. Na primjer, u konzervativnim kulturama gdje je smrt tabu tema, javno izražavanje tuge na društvenim mrežama može izazvati osudu i otpor. U takvim kontekstima, digitalni memorijali mogu djelovati kao narušavanje društvenog poretka i izazvati osjećaj nepoštivanja prema pokojniku. Suprotno tome, u društvima koja teže otvorenijem pristupu žalovanju, digitalni prostori postaju sredstvo za očuvanje kolektivnog sjećanja i emocionalne podrške.

Ovakva raznolikost pristupa ukazuje na snažan utjecaj društvenih normi na oblikovanje digitalnog žalovanja, što ističe potrebu za osjetljivijim pristupom digitalnoj memorijalizaciji u kontekstu različitih kulturnih praksi.

Jedan od ključnih izazova digitalne memorijalizacije je kako osigurati poštivanje različitih društvenih normi unutar globaliziranih digitalnih platformi. Davoudi (2023) naglašava da su digitalni prostori često dizajnirani prema zapadnim kulturnim normama koje favoriziraju otvoreno izražavanje emocija, dok zajednice iz drugih kulturnih miljea mogu doživjeti takav pristup kao invazivan ili neprimjeren. To dovodi do problema kulturne homogenizacije u digitalnom prostoru, marginalizirajući kulturne prakse koje odstupaju od dominantnog diskursa, zbog čega je neophodno razviti digitalne alate koji bi korisnicima omogućili prilagodbu memorijalnih praksi vlastitim kulturnim normama i vrijednostima.

Etičke i pravne dileme u upravljanju digitalnim nasljedem

Etičke i pravne dileme vezane za upravljanje digitalnim nasljedem predstavljaju jedno od najkontroverznijih i najsloženijih pitanja u digitalnom dobu. Razvoj tehnologije i ekspanzija digitalnih identiteta doveli su do potrebe za redefiniranjem pravnih i etičkih okvira koji upravljaju posthumnim prisustvom na mreži. Prema Tiribelliju i suradnicima (2024), jedna od ključnih dilema odnosi se na vlasništvo nad digitalnim sadržajem nakon smrti korisnika. Digitalni identiteti, uključujući profile na društvenim mrežama, digitalne fotografije i osobne podatke, često ostaju bez jasnog nasljednika, što stvara pravnu prazninu u pogledu upravljanja i pristupa tim podacima. Kritički razmatrajući ovu problematiku, jasno je da postojeća pravna rješenja nisu prilagođena dinamičnim digitalnim kontekstima, što dodatno komplicira proces žalovanja i donošenja odluka o digitalnim spomenicima.

Pravni okvir za digitalno nasljeđe varira između država i pravnih jurisdikcija, ali zajednički problem ostaje pitanje vlasništva i kontrole. Clarke, Khlif i Ingley (2024) naglašavaju da pravni okvir za digitalno nasljeđe varira između država i pravnih jurisdikcija, ali zajednički problem ostaje pitanje vlasništva i kontrole. Čak i kada postoje pravne smjernice za digitalno nasljeđe, njihova primjena često dolazi u sukob s etičkim aspektima, posebno kada obitelj ili bližnji žele sačuvati ili obrisati digitalni profil pokojnika. Na primjer, slučajevi u kojima su društvene mreže poput Facebooka i Instagrama odbile obiteljima pristup profilima pokojnika otvaraju pitanje sukoba između privatnosti korisnika i emocionalnih potreba obitelji.

Analiza ovakvih situacija pokazuje da pravna regulativa često ne prati dinamiku emocionalnih i moralnih potreba korisnika, što može dovesti do dodatnog opterećenja i destabilizacije emocionalne ravnoteže preživjelih.

Osim pitanja vlasništva, etički izazovi također proizlaze iz prakse upravljanja digitalnim podacima nakon smrti. Prema Smythu, Martinu & Downingu (2025), problem nastaje kada platforme automatski generiraju sadržaje povezane s pokojnicima bez eksplicitnog pristanka obitelji. Takve situacije izazivaju osjećaj povrede privatnosti i ugrožavaju etički integritet digitalnog nasljeđa. Posebno je problematično kada se digitalni sadržaji preminulih koriste u marketinške svrhe ili kao dio analitičkih modela za unaprjeđenje korisničkog iskustva. Ova problematika ukazuje na to da algoritamski pristupi upravljanju digitalnim nasljeđem često zanemaruju etičke principe ljudskog dostojanstva i emocionalne osjetljivosti, što može rezultirati dodatnim psihološkim opterećenjem za preživjele.

U prikazu knjige *Caring for Cultural Heritage* autorice Charlotte Woodhead, Brkić (2024) naglašava da postojeće pravne regulative često nisu dovoljno ažurirane niti usklađene s dinamikom razvoja digitalne tehnologije. Takva pravna neusklađenost otvara prostor za zloupotrebe i potencijalne etičke povrede, posebno u domenu upravljanja digitalnim nasljeđem. Brkić, oslanjajući se na Woodheadinu argumentaciju, ističe da pravna nejasnoća može dovesti do toga da digitalni profili ostaju aktivni i nakon smrti korisnika, što kod preživjelih članova porodice može izazvati dodatno emocionalno opterećenje. Nadalje, dodatnu složenost problema predstavlja činjenica da platforme često zadržavaju vlasništvo nad korisničkim podacima, čime se onemogućava kontrola nad digitalnim identitetom čak i nakon smrti. Zaključno, autor prenosi stav da bi pravna regulacija digitalnog nasljeđa trebala biti utemeljena na etičkim principima poštovanja i dostojanstva pokojnika, čime bi se prevenirale zloupotrebe i osiguralo emocionalno rasterećenje za preživjele.

Jedan od važnih pristupa koji bi mogao doprinijeti rješavanju etičkih dilema je uvođenje transparentnih pravnih okvira koji će omogućiti korisnicima da unaprijed definiraju upravljanje digitalnim nasljeđem. Tuominen (2025) predlaže da se uvedu standardizirane smjernice koje bi omogućile korisnicima da sami odlučuju o digitalnom identitetu nakon smrti, čime bi se smanjila pravna i etička neizvjesnost. Takvi bi okviri trebali omogućiti personalizaciju posthumnih postavki, uključujući mogućnost brisanja profila ili prenosa vlasništva na određene nasljednike. Time bi se korisnicima pružila veća kontrola nad digitalnim nasljeđem, uz osiguranje poštivanja prava i

dostojanstva preminulih te smanjenje pravne i etičke neizvjesnosti u upravljanju digitalnim profilima nakon smrti.

U konačnici, razmatranje etičkih i pravnih aspekata digitalnog nasljeđa zahtijeva integraciju pravnih propisa s etičkim smjernicama kako bi se osiguralo dostojanstveno očuvanje digitalnih identiteta nakon smrti. Budući da trenutna pravna rješenja često ne prate dinamiku tehnološkog napretka, postoji hitna potreba za sveobuhvatnim pristupom koji će uključivati multidisciplinarnu perspektivu i omogućiti personaliziranu kontrolu nad digitalnim sadržajem i identitetom nakon smrti. U tom kontekstu, neophodno je oblikovati etičke smjernice koje će omogućiti odgovorno i osjetljivo upravljanje digitalnim nasljeđem, uzimajući u obzir emocionalne i društvene izazove koje digitalna memorijalizacija nosi.

Etičke smjernice i preporuke za upravljanje digitalnim nasljeđem

Razvoj smjernica za upravljanje digitalnim nasljeđem postaje imperativ u suvremenom društvu, suočenom s brzim tehnološkim promjenama i rastućom potrebom za etičkim upravljanjem posthumnim identitetima. Unatoč naporima digitalnih platformi da uvedu protokole za memorijalizaciju, mnogi aspekti upravljanja digitalnim profilima nakon smrti ostaju nedovoljno regulirani. To rezultira pravnim sukobima, etičkim dilemama i emocionalnom destabilizacijom korisnika. Prema Dinneen i suradnicima (2023), uspostavljanje jasnih preporuka za digitalno nasljeđe treba omogućiti personaliziranu kontrolu i unaprijed definirane postavke, kako bi korisnici imali pravo odlučivati o sudbini svojih digitalnih profila nakon smrti. Jedna od ključnih inicijativa je unaprijed postavljanje tzv. "digitalnog oporuka", gdje bi korisnici mogli odabrati hoće li njihov profil biti memorijaliziran, obrisani ili preneseni na određenu osobu. Takav pristup smanjuje rizik od konflikta unutar obitelji i pruža jasno definirani okvir za upravljanje digitalnim identitetom.

U okviru pravnog uređenja digitalnog nasljeđa, potrebno je osigurati jasan i strukturiran postupak upravljanja digitalnim profilima nakon smrti, pri čemu bi platforme trebale pružiti korisnicima jasne opcije i upute o održavanju digitalnog sadržaja. Prema Banta (2016), jedan od ključnih aspekata uspješnih regulativa je pravo na privatnost i dostojanstvo pokojnika, što uključuje mogućnost brisanja osobnih podataka i sprečavanje neovlaštenog pristupa. U tom kontekstu, društvene mreže trebaju pružiti transparentne protokole za prijavljivanje smrti korisnika, omogućujući članovima obitelji kontrolu nad profilom bez narušavanja privatnosti.

Posebno izazovan aspekt digitalnog nasljeđa odnosi se na automatizirane funkcije i podsjetnike, koji često izazivaju emocionalne šokove kod korisnika. Prema Ho, Mantellu i Ho (2023), automatizacija bez prilagodbe emocionalnom kontekstu može izazvati dodatnu traumu i produžiti proces tugovanja. Njihova analiza ukazuje na potrebu za algoritamskim modelima koji su dizajnirani s integriranim opcijama za prilagođene podsjetnike, omogućujući članovima obitelji da upravljaju vremenom i učestalošću generiranja uspomena.

Jedan od ključnih etičkih principa u upravljanju digitalnim nasljeđem je poštivanje kulturnih razlika i društvenih normi, s obzirom na to da različite zajednice imaju različita očekivanja u vezi s javnim izražavanjem tuge i očuvanjem digitalne prisutnosti pokojnika. Prema Dinneenu i suradnicima (2023), potrebno je izraditi interkulturene smjernice koje će osigurati fleksibilnost u pristupu digitalnim memorijalima, omogućujući korisnicima da odaberu odgovarajuće postavke u skladu s vlastitim kulturnim normama i vrijednostima. Takav pristup ne samo da umanjuje rizik od kulturnih sukoba, već i omogućava prilagodbu algoritama prema različitim kulturnim preferencijama, čime se obezbjeđuje etički održiv pristup digitalnoj memorijalizaciji.

Na temelju provedenih analiza i kritičkog razmatranja, predlaže se niz smjernica koje imaju za cilj unapređenje upravljanja digitalnim nasljeđem na način koji uvažava emocionalne, pravne i kulturne aspekte ovog složenog fenomena. Prije svega, potrebno je omogućiti korisnicima personalizaciju digitalnog nasljeđa kroz unaprijed definirane postavke upravljanja profilom nakon smrti, uključujući opcije brisanja, prenosa vlasništva ili memorijalizacije. Na taj način podržava se autonomija korisnika i smanjuje rizik od konflikta unutar obitelji.

Podjednako važna dimenzija odnosi se na pravo na privatnost i dostojanstvo, gdje digitalne platforme trebaju pružiti jasne mogućnosti za kontrolu i zaštitu privatnosti nakon smrti korisnika, uključujući automatsko uklanjanje osjetljivih podataka. Istovremeno, algoritmi koji upravljaju memorijalnim profilima trebaju biti osmišljeni s emocionalnom osjetljivošću na umu, uzimajući u obzir kontekst žalovanja i pružajući mogućnost personalizacije podsjetnika i automatskih uspomena.

Upravljanje digitalnim nasljeđem mora uključivati prava članova obitelji i nasljednika, pružajući jasno definirane procedure i mogućnost kontrole nad profilom u skladu s prethodno izraženim željama korisnika. Nadalje, ključno je posvetiti značaj interkulturnoj fleksibilnosti smjernica, s obzirom na to da se prakse žalovanja razlikuju među zajednicama. Smjernice trebaju biti dovoljno prilagodljive kako bi poštovala različite kulturne norme i omogućile

korisnicima odabir odgovarajućih pristupa očuvanju uspomena. Transparentnost digitalnih platformi predstavlja temelj odgovornog upravljanja digitalnim nasljeđem. Stoga je nužno da platforme korisnicima pružaju jasne informacije o postupcima upravljanja profilima nakon smrti, uz strukturirane protokole za prijavljivanje i upravljanje profilima preminulih.

Razvijanje normativnog okvira za upravljanje digitalnim nasljeđem predstavlja nužan korak ka humanizaciji digitalnih memorijalnih praksi i očuvanju dostojanstva preminulih. Uključivanje etičkih smjernica i pravnih standarda u digitalne politike omogućit će korisnicima da unaprijed odrede sudbinu svojih digitalnih identiteta, jamčeći poštivanje njihovih želja nakon smrti. Na taj način, standardizovane smjernice ne samo da doprinose očuvanju emocionalnog zdravlja preživjelih, već i omogućavaju konzistentnost i transparentnost u upravljanju digitalnim memorijalnim sadržajem.

Zaključna razmatranja

Digitalni nekrolozi i posthumni identiteti predstavljaju kompleksan fenomen suvremenog digitalnog doba, u kojem se tradicionalni obrasci žalovanja suočavaju s novim virtualnim modalitetima očuvanja uspomene i postumnog prisustva. Kroz analizu psiholoških, društvenih, etičkih i pravnih aspekata digitalne memorijalizacije, jasno se pokazuje da digitalni prostori žalovanja otvaraju niz novih izazova i paradoksa. Iako digitalni memorijali mogu pružiti utjehu i omogućiti zajedničko tugovanje, njihova nepredvidiva priroda i algoritamska automatizacija često dovode do emocionalne destabilizacije i produženog žalovanja.

U psihološkom smislu, kontinuirana prisutnost digitalnih identiteta može biti emocionalno opterećujuća, osobito kada algoritmi automatski generiraju uspomene i podsjetnike bez obzira na emocionalnu spremnost korisnika. Kritička analiza ovog fenomena ukazuje na paradoks emocionalne stagnacije i produženog tugovanja, pri čemu algoritamski podsjetnici, iako zamišljeni kao podrška, često intenziviraju osjećaj gubitka i otežavaju proces emocionalnog rasterećenja. Takva praksa naglašava manjak emocionalne osjetljivosti unutar algoritamskih rješenja i nedovoljno razvijene strategije upravljanja emocionalnim kontekstom digitalnih nekrologa.

Društvene norme i kulturne razlike dodatno kompliciraju prihvaćanje digitalnih nekrologa, pri čemu se prakse žalovanja značajno razlikuju između različitih zajednica i kulturnih konteksta. Dok su u nekim zapadnim društvima digitalni memorijali percipirani kao legitiman oblik žalovanja i kolektivne solidarnosti, u tradicionalnijim ili konzervativnijim kulturama ovakve prakse

izazivaju nelagodu i nerazumijevanje. Kritički promatrano, digitalni memorijali mogu djelovati kao sredstvo simboličke povezanosti, ali također mogu dovesti do društvenih sukoba i osjećaja neprikladnosti kada društvene norme nisu usklađene s digitalnim praksama.

Algoritmi društvenih mreža dodatno perpetuiraju posthumni identitet kroz automatski generirane uspomene i podsjetnike, pri čemu se javlja fenomen "algoritamske invazije" u emocionalni prostor korisnika. Održavanje digitalnih profila nakon smrti često se događa bez eksplicitnog pristanka obitelji, čime se otvaraju etičke i pravne dileme vezane za vlasništvo nad digitalnim sadržajem i pravo na dostojanstveno upravljanje uspomnama. U kontekstu pravnih i etičkih dilema, očigledan je sukob između prava na privatnost, potrebe za očuvanjem uspomena i pravnog okvira koji još uvijek nije prilagođen brzom razvoju digitalnih tehnologija.

Analiza svih aspekata upravljanja digitalnim nasljeđem upućuje na potrebu za normativnim i regulatornim promjenama koje bi omogućile osjetljiviji i odgovorniji pristup memorijalizaciji. Razvoj algoritamskih rješenja mora uzeti u obzir emocionalnu ranjivost korisnika, pružajući personalizirane postavke koje će omogućiti kontrolu nad digitalnim podsjetnicima i očuvanje dostojanstva preminulih. Pravna regulativa mora omogućiti korisnicima da unaprijed odrede sudbinu svojih digitalnih profila, dok etičke smjernice trebaju promicati poštivanje privatnosti i dostojanstva pokojnika, kao i emocionalnih potreba preživjelih.

Nadalje, smjernice za upravljanje digitalnim nasljeđem trebale bi biti strukturirane tako da osiguraju dosljedan i odgovoran pristup upravljanju profilima preminulih, uzimajući u obzir interkulturalne razlike i društvene norme. Ključna uloga smjernica je omogućiti korisnicima personalizaciju i kontrolu nad sudbinom njihovih digitalnih profila, dok bi algoritmi trebali biti prilagođeni emocionalnim potrebama i psihološkom kontekstu korisnika. Razvijanjem etičkih i pravnih smjernica može se omogućiti dostojanstven pristup digitalnoj memorijalizaciji, čime se smanjuje rizik od emocionalne destabilizacije i pravnih sukoba.

Digitalna memorijalizacija predstavlja složen izazov suvremenog društva suočenog s transformacijom žalovanja u digitalnom kontekstu. Očuvanje postumnog identiteta u virtualnom prostoru otkriva dinamične interakcije emocionalnih, društvenih, etičkih i pravnih aspekata, što ukazuje na potrebu za interdisciplinarnim pristupom u istraživanju i reguliranju digitalnih praksi žalovanja. Upravljanje digitalnim identitetima nakon smrti zahtijeva promišljen pristup koji povezuje očuvanje uspomena s emocionalnom

podrškom korisnicima, uz istovremeno poštivanje kulturnih normi i pravnih standarda. Razvijanje normativnih okvira i algoritamskih modela osjetljivih na psihološke procese korisnika ključno je za oblikovanje digitalnih memorijalnih prostora koji pružaju dostojanstvenu i emocionalno podržavajuću sredinu. Ovi prostori moraju omogućiti personalizaciju i kontrolu nad posthumnim identitetom kako bi korisnici mogli samostalno oblikovati način tugovanja i očuvanja uspomena. Na taj način, digitalna memorijalizacija može postati oblik emocionalnog osnaživanja i simboličkog prihvatanja gubitka, umjesto izvora emocionalne destabilizacije i etičkih kontroverzi. Pravilno upravljanje digitalnim identitetima nakon smrti stoga predstavlja ključnu komponentu suvremenog pristupa žalovanju, omogućavajući korisnicima da na humaniziran i osjetljiv način procesuiraju gubitak i grade zdrav emocionalni odnos prema sjećanju na preminule.

Literatura

1. Acker, A., & Brubaker, J. R. (2014). Death, memorialization, and social media: A platform perspective for personal archives. *Archivaria, The Journal of the Association of Canadian Archivists*.
<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13469/14791>
2. Adams, E.J. (2024). The Usage of Social Media as a Public Sphere in Discussing the Death of Queen Elizabeth II. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 15(4), 24. <https://doi.org/10.36941/mjss-2024-0027>
3. Ateş, G., Hesse, M., & Cuhls, H. (2024). The Usage of Family Audiobooks as a Legacy for Grieving Minor Children: An Exploratory Quantitative Analysis. *Research Square*.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s00520-024-08945-x>
4. Banta, N.M. (2016). Death and privacy in the digital age. *North Carolina Law Review*, 94(3), 928-990.
https://scholar.valpo.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1454&context=law_fac_pubs
5. Bassett, D. (2020). All the ghosts in the machine - illusions of immortality in the digital age. *Mortality*, 26(3), 362–363.
<https://doi.org/10.1080/13576275.2020.1825366>
6. Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin University Books. <https://amstudugm.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/04/social-construction-of-reality.pdf>
7. Brkić, A. (2024). *Caring for Cultural Heritage: An Integrated Approach to Legal and Ethical Initiatives in the United Kingdom*. By Charlotte Woodhead, Cambridge, Cambridge University Press, 367 pp. Routledge. Taylor & Francis.

8. Brubaker, J. R., Hayes, G. R., & Dourish, P. (2013). Beyond the Grave: Facebook as a Site for the Expansion of Death and Mourning. *The Information Society*, 29(3), 152–163.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01972243.2013.777300>
9. Brubaker, J. R., Morris, M. R., Doyle, D. T., & Fiesler, C. (2024). AI and the Afterlife: Exploring Digital Legacy Through Artificial Intelligence. *Extended Abstracts of the 2024 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. DOI: 10.1145/3613905.3636321
10. Clarke, T., Khlif, W., Ingley, C. (2024). Introduction to the Elgar Encyclopedia of Corporate Governance. *Elgar Online*
<https://www.elgaronline.com/display/book/9781839107061/intro.xml>
11. Davoudi, N. (2023). An Uncharted Liminality: The Transformative Impact of Social Media On Mourning in the Digital Age. *The IJournal: Student Journal of the Faculty of Information* 9 (1):14-34.
<https://theijournal.ca/index.php/ijournal/article/view/42233/32255>
12. Dinneen, J. D., Krtalić, M., Davoudi, N., Hellmich, H., Ochsner, C., & Bressel, P. (2023). Information science and the inevitable: A literature review at the intersection of death and information management. *Journal of the Association for Information Science and Technology*.
<https://asistdl.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/asi.24861>
13. Field, N.P., Gao, B., Paderna, L. (2005). Continuing bonds in bereavement: an attachment theory based perspective. *Death Stud.* 29(4):277-99.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07481180590923689>
14. Giaxoglou, K. (2020). Mobilizing Grief and Remembrance with and for Networked Publics: towards a Typology of Hyper-Mourning. *European Journal of Life Writing*, IX: 264-284.
<https://ejlw.eu/article/view/36910/34377>
15. Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. p. 17-25. from *The Presentation of Self in Everyday Life* (New York: The Overlook Press, 1959).
<https://crossculturalleadership.yolasite.com/resources/Goffman%20%281959%29%20Presentation%20of%20Self%20in%20Everyday%20Life.pdf>
16. Ho, M, T., Mantello, P., & Ho, M.T. (2023). An analytical framework for studying attitude towards emotional AI: The three-pronged approach. *MethodsX*, 10:102149.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2215016123001498>
17. Huet, T. & Zamboni, L. (2024). Modélisation des interactions en Italie du Nord au premier âge du Fer : de la circulation de parures aux réseaux d'influences culturelles. *Bulletin de la Société préhistorique française*, 121 (2), pp.307-330. fffhal-04663181f
<https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:8f5be382-fd43-48b3-b4c5-41516a14db4e/files/sxs55mf111>
18. Jacobsen, B. N. (2020). *You Have a New Memory: Mediated Memories in the Age of Algorithms*. Doctoral Thesis, University of York, Department of Sociology.

https://etheses.whiterose.ac.uk/id/eprint/28341/1/Jacobsen_109033505_The_sis.pdf

19. Karjalainen, E. (2022). 150,000 Ways of Saying Goodbye: Constructing the Space of Ritual Mourning in Digitalised Memorial Sites. MA Thesis, Utrecht University, pp.1-67.

https://studenttheses.uu.nl/bitstream/handle/20.500.12932/42871/Karjalainen_MA%20Thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y

20. Kübler-Ross, E., & Kessler, D. (2005). *On Grief and Grieving: Finding the Meaning of Grief Through the Five Stages of Loss*. Scribner.

<https://grief.com/images/pdf/5%20Stages%20of%20Grief.pdf>

21. Malicki-Sánchez, K., Ford-Morie, J. & Panos, G. (2024). Beyond Life and Death: Exploring Digital Legacy with Spatial Media, Emerging Technologies, and Evolving Ethics, *ACM Digital Library*,9:1-29.

<https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/3664475.3664559>

22. Mallon, S., Towers, L. (2024). *Death, Dying and Bereavement: New Sociological Perspectives*. London, Routledge.

23. McAvoy, E. N., & Kidd, J. (2024). Synthetic Heritage: Online platforms, deceptive genealogy and the ethics of algorithmically generated memory. *Memory, Mind & Media*, 3: e12.

DOI: <https://doi.org/10.1017/mem.2024.10>

24. Meese, J., Nansen, B., Kohn, T., Arnold, M. & Gibbs, M. (2015) Posthumous personhood and the affordances of digital media, *Mortality*, 20:4, 408-420.

https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/69288/1/Meese_et_al_Posthumous%20personhood%20and%20the%20affordances%20of%20digital%20media_libre.pdf

25. Mitchell, L. M., Stephenson, P. H., Cadell, S., & Macdonald, M. E. (2012). Death and grief on-line: Virtual memorialization and changing concepts of childhood death and parental bereavement on the Internet. *Health Sociology Review*, 21(4), 413–431.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.5172/hesr.2012.21.4.413>

26. O'Connor, M. F. (2019). Grief: A Brief History of Research on How Body, Mind, and Brain Respond to Loss. *Psychosom Med.*81(8):731-738.

DOI: [10.1097/PSY.0000000000000717](https://doi.org/10.1097/PSY.0000000000000717)

27. Recuber, T. (2023). *The Digital Departed: How We Face Death, Commemorate Life, and Chase Virtual Immortality* (, NYU Press online edn., accessed 20 mar. 2025. <https://academic.oup.com/nyu-press-scholarship-online/book/56731>

28. Reeves, A., Shaghghi, A., & Krebs, S., Ashenden, D. (2024). Data After Death: Australian User Preferences and Future Solutions to Protect Posthumous User Data. In: Clarke, N., Furnell, S. (eds) *Human Aspects of Information Security and Assurance*. HAISA 2024. IFIP Advances in Information and Communication Technology, vol 722. pp. 213-227. Springer, Cham. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-72563-0_15 or pp. 2-15. <https://arxiv.org/pdf/2407.01282>

29. Shear, M. K., Simon, N., Wall, M., Zisook, S., Neimeyer, R., Duan, N., & Reynolds, C. et al (2011). Complicated grief and related bereavement issues for DSM-5. *Depression and Anxiety*, 28(2), 103–117. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3075805/>
31. Smyth, B.M., Martin, M.A., & Downing, M. (2024). *The Routledge Handbook of Human Research Ethics and Integrity in Australia* (1st ed.). Routledge.
32. Stein, A.G., & Johnson, B.N. (2025). The “favorite person” in borderline personality disorder: A content analysis of social media posts. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships*. <https://www.researchgate.net/publication/388825962> The favorite person in borderline personality disorder A content analysis of social media posts
33. Stokes, P. (2012). Ghosts in the Machine: Do the Dead Live on in Facebook? *Philos.Technol.* 25, 363–379. <https://link.springer.com/article/10.1007/s13347-011-0050-7>
34. Tei, S., Fujino, J., & Murai, T. (2025). Navigating the self online. *Frontiers in Psychology, Sec. Theoretical and Philosophical Psychology*, 16. <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2025.1499039/full>
35. Tiribelli, S., Pansoni, S., Frontoni, & Giovanola, E. B. (2024). Ethics of Artificial Intelligence for Cultural Heritage: Opportunities and Challenges. *IEEE Transactions on Technology and Society*, 5(3):293-305. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/10680564>
36. Tuominen, I. (2025). Indigenous Peoples and Ethical Guidelines: Are Law and Ethics in Conflict in the Age of Digitalisation? In: Linkola-Aikio, IA., Keskitalo, P., Ballardini, R., Sarantou, M. (eds) *Digital Indigenous Cultural Heritage*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-76941-2_8
37. Ulguim, P. (2018). Digital Remains Made Public: Sharing the Dead Online and Our Future Digital Mortuary Landscape. *AP: Online Journal in Public Archaeology Special Volume*, 3:153-176. <https://www.researchgate.net/publication/328313533> Digital Remains Made Public Sharing the Dead Online and our Future Digital Mortuary Landscape
38. Wagner, A. J. M. (2018). Do Not Click ‘Like’ When Somebody Has Died: The Role of Norms for Mourning Practices in Social Media”. *Social Media+Society*, 4(1), 1–11. <https://doi.org/10.1177/2056305117744392>
39. Walter, A. (2015). Communication media and the dead: from the Stone Age to Facebook. *Mortality*, 20(3), 215–232. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4606816/>
40. Wang, M. (2024). Fluid Modernity and Virtual Communities: An Analysis of the Popularity of MBTI on Social Media. *Communications in Humanities Research*. <https://www.ewadirect.com/proceedings/chr/article/view/15932/pdf>

41. Widmaier, L., & Stylianou-Lambert, T. (2024). Conducting bereavement interviews: Methodological reflections on talking about death, grief, and memory. In: Koch, G., Smith, R.C. (eds) Future memory practices across institutions, communities, and modalities, pp. 99-116. Retrieved from <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/94860/9781040150733.pdf>